

Kudrevičius a ostatní proti Litvě, rozsudek ze dne 26. 11. 2013

Stěžovatel: Kudrevičius a ostatní

Žalovaný stát: Litva

Číslo stížnosti: 37553/05

Datum: 26.11.2013

Článek Úmluvy: čl. 10

čl. 11

čl. 7

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: nezbytný v demokratické společnosti/přiměřenost/rovnováha mezi dotčenými zájmy, ochrana práv a svobod jiných, ochrana veřejného pořádku, proporcionalita, spravedlivé zadostiučinění, svoboda shromažďování

Významnost: 1

SKUTKOVÝ STAV

V dubnu 2003 demonstrovala skupina zemědělců před litevským parlamentem kvůli poklesu velkoobchodních cen zemědělských produktů a nedostatečným dotacím na výrobu těchto produktů. Požadovali po státu, aby v této záležitosti jednal. Dne 16. května 2003 se dalším postupem zabývala agrární komora, zastupující zájmy zemědělců. Pokud by nedošlo k legislativním změnám, bylo zvažováno podání žalob ve správním soudnictví. Mezitím bylo rozhodnuto, že budou zorganizovány protesty zemědělců na třech různých místech vedle hlavních silnic. V květnu 2003 byla vydána povolení k uspořádání pokojného shromáždění - ve městě Kalvarija blízko trhu, na parkovišti na šedesátém třetím kilometru dálnice Via Baltica a vedle této dálnice a ve vesnici Dirvupiai vedle dálnice vedoucí mezi městy Vilnius a Klaipeda, ale minimálně dvacet pět metrů od ní.

Demonstrace začaly 19. května 2003. O dva dny později zemědělci zablokovali silnice u vesnice Dirvupiai, dálnici vedoucí mezi městy Vilnius a Klaipeda, dálnici vedoucí mezi městy Panevežys, Pasvalys a Riga a dálnici vedoucí mezi městy Kaunas, Marijampole a Suvalkai. Dne 22. května 2003 pokračovala jednání mezi zemědělci a vládou. Na základě zdárných výsledků těchto jednání zemědělci následující den odpoledne blokádu silnic ukončili.

Na základě podezření z trestného činu vyvolávání nepokojů bylo zahájeno vyšetřování stěžovatelů. Od července do října 2003 bylo nařízeno čtyřem z pěti stěžovatelů, aby neopouštěli místo svého bydliště. Z policejních dokumentů vyplývá, že dne 21. května 2003 kolem poledne vstoupili demonstrující zemědělci na dálnici a zastavili dopravu. Pouze osobní automobily a vozidla vezoucí nebezpečný náklad mohla projet. Jednou za hodinu zemědělci nechali v obou směrech projet deset vozidel s nákladem. Policie se pokusila vést dopravu přes okolní vesnice, ale ne všechna nákladní vozidla byla kvůli špatnému stavu těchto silnic schopna blokádu objet a musela zůstat na dálnici,

dokud je zemědělci nenechali projet (§ 6 - 15).

V prosinci 2003 byla na dva ze stěžovatelů podána obžaloba pro trestný čin vyvolávání nepokojů. Zbylí tři stěžovatelé byli obžalováni z trestného činu závažného porušení veřejného pořádku. V září 2004 byli stěžovatelé okresním soudem shledáni vinnými z podněcování nepokojů, respektive účasti na těchto nepokojích. Soud dospěl k závěru, že první ze stěžovatelů po dobu blokády koordinoval kroky zemědělců, rozhodoval o tom, zda bude některým z vozidel umožněno projet, nabádal účastníky protestu, aby neopouštěli dálnici, byl v kontaktu s protestujícími na dalších místech a prostřednictvím mobilního telefonu vyjednával jménem zemědělců s vládou. Dopustil se tak trestného činu organizování nepokojů. Zároveň mu byla uložena povinnost nahradit škodu ve výši zhruba 290 EUR způsobenou jednomu z přepravníků. Druhý ze stěžovatelů byl odsouzen pro stejný trestný čin. Okresní soud zjistil, že stěžovatel koordinoval kroky protestujících, kteří pak v počtu zhruba 500 osob zablokovali dálnici mezi Vilniusem a Klaipedou. Námitku, že zemědělci jednali z nutnosti, aby upozornili vládu na své problémy, okresní soud odmítl s tím, že mohli podat správní žaloby, což ostatně sami zmínili jako možný postup na zasedání agrární komory v květnu 2003. Zbylí tři stěžovatelé byli shledáni vinnými z trestného činu výtržnictví. Okresním soudem bylo zjištěno, že dne 21. května 2003 vjeli na dálnici vedoucí mezi městy Panevežys, Pasvalys a Riga v traktorech a ponechali je na dálnici do dalšího dne. Na zablokovaném úseku se shromáždilo zhruba 1500 lidí, vznikaly dopravní zácpy a byl narušen provoz na hraničním přechodu mezi Kalvarijou a Lazdijaiem. Všech pět stěžovatelů bylo podmíněně odsouzeno k šedesátidennímu trestu odnětí svobody s odložením jeho výkonu na dobu jednoho roku. Stěžovatelům bylo zároveň uloženo, že se po dobu jednoho roku nesmí vzdálit z místa svého bydliště na více než sedm dní bez předchozího souhlasu úřadů.

Odvolací soud rozsudek okresního soudu potvrdil. Ačkoli soud poznamenal, že článek 10 Úmluvy garantuje stěžovatelům právo na svobodu projevu, toto právo není bez omezení, pokud jde o ochranu pořádku a předcházení trestné činnosti. Chování stěžovatelů není možné vnímat jako zákonné vyjádření jejich názoru, protože porušovali veřejný pořádek jednáním, s nímž je spojena trestní odpovědnost.

V říjnu 2005 rozšířený senát Nejvyššího soudu zamítl dovolání stěžovatelů, neboť soudy nižších stupňů správně kvalifikovaly jednání stěžovatelů jako trestné činy.

Stěžovatelé byli odsouzeni na základě tehdy účinného zákona a v souladu s ním jim byly uloženy tresty. Jejich odsouzení proto nebylo v rozporu s článkem 7 odst. 2 Úmluvy. Podle Nejvyššího soudu nebyli stěžovatelé odsouzeni za zastávání svých názorů, ale za jednání závažně narušující veřejný pořádek. Rozhodnutími soudů z října a listopadu 2005 bylo vysloveno, že se stěžovatelé osvědčili (§ 16 - 37).

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

1. K tvrzenému porušení článků 10 a 11 Úmluvy
2. Stěžovatelé tvrdili, že jejich odsouzení trestními soudy nezákonně zasáhlo do jejich práv na svobodu projevu a svobodu pokojného shromažďování, chráněných články 10 a 11 Úmluvy, která v relevantních částech znějí takto:

Článek 10

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice ...

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým

formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

Článek 11

„1. Každý má právo na svobodu pokojného shromažďování ...

2. Na výkon těchto práv nemohou být uvalena žádná omezení kromě těch, která stanoví zákon a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných ...“
3. Soud uvádí, že s ohledem na okolnosti případu je třeba na článek 10 nahlížet jako na lex generalis ve vztahu k článku 11, který je třeba považovat za lex specialis. Proto není nezbytné se zabývat zvláště stížností na porušení článku 10 (viz Ezelin proti Francii, rozsudek ze dne 26. dubna 1991, § 35, série A č. 202).
4. Na druhou stranu, přes jeho autonomní postavení a specifickou oblast použití musí být článek 11 v nynějším případě posuzován ve světle článku 10. Ochrana osobních názorů, garantovaná článkem 10, je jedním z cílů svobody pokojného shromažďování zakotvené v článku 11 (ibid., § 37).
5. Soud sdílí názor vlády, že stěžovatelům bylo umožněno vykonávat jejich právo na pokojné shromažďování. Nicméně konstatuje, že stěžovatelé byli odsouzeni pro jejich jednání během shromáždění, při němž nedošlo k žádným násilnostem. Proto Soud shledává, že odsouzením stěžovatelů za jejich přímou účast na předmětném shromáždění došlo k zásahu do jejich práva na pokojné shromažďování.
6. Takový zásah představuje porušení článku 11, pokud není omezením „stanoveným zákonem“, nesleduje jeden nebo více legitimních cílů uvedených v odstavci 2 a není „nezbytným v demokratické společnosti“ k dosažení těchto cílů.
7. Soud připomíná, že stěžovatelé byli sankcionováni na základě § 283 odst. 1 trestního zákoníku za jednání, které bylo kvalifikováno jako závažné porušení veřejného pořádku. První stěžovatel byl navíc shledán odpovědným ve vztahu k jednomu z dopravců, kterému vznikla škoda v důsledku blokády silnice. Nicméně, i kdyby bylo zjištěno, že takový zásah byl „stanoven zákonem“ a sledoval legitimní cíle, zejména „ochranu pořádku“ a „ochranu práv a svobod jiných“, čímž by splňoval požadavky uvedené v článku 11 odst. 2 Úmluvy, z důvodů uvedených níže Soud dospěl k závěru, že tento zásah nebyl přiměřený.
8. Soud zkrátka uvádí, že právo na svobodné shromažďování je zásadním právem v každé demokratické společnosti a stejně jako právo na svobodu projevu je jedním ze základních kamenů této společnosti. Proto by nemělo být interpretováno restriktivně. Toto právo se vztahuje na soukromá shromáždění i shromáždění na veřejných prostranstvích a stejně tak na shromáždění na jednom místě i veřejné pochody; výkon tohoto právo přísluší jak jednotlivcům, tak organizátorům shromáždění (viz Djavit An proti Turecku, č. 20652/92, § 56). V otázce, zda byl zásah „nezbytný v demokratické společnosti“, Soud odkazuje na svou judikaturu v tom smyslu, že orgány mají povinnost učinit opatření k zajištění pokojného průběhu legální demonstrace (viz Oya Ataman proti Turecku, č. 74552/01, § 35) Soud taktéž konstatuje, že odstavec 2 článku 11 opravňuje státy k ukládání „zákonných omezení“ ve vztahu k výkonu práva na svobodné shromažďování. Podle Soudu mohou omezení pokojného shromažďování na veřejných místech zabezpečit ochranu práv ostatních tím, že zabrání výtržnostem a zajistí plynulost dopravy (viz Ěva Molnár proti Maďarsku, č. 10346/05, rozsudek ze dne 7. října 2008, § 34).

9. Soud dále připomíná, že princip proporcionality vyžaduje, aby byla nalezena rovnováha mezi požadavky uvedenými v článku 11 odst. 2 Úmluvy a svobodou pokojného shromažďování. Soud dále opakuje, že odsouzení za jednání podněcující k násilí na demonstraci může být v některých případech považováno za akceptovatelné opatření (viz *Osmani a ostatní proti Bývalé jugoslávské republice Makedonii*, č. 50841/99, rozhodnutí ze dne 11. října 2001). Navíc uložení sankce za účast na nepovolené demonstraci je taktéž považováno za slučitelné se zárukami uvedenými v článku 11 (viz *Ziliberberg proti Moldavsku*, č. 61821/00, rozhodnutí ze dne 4. května 2004). Na druhou stranu má svoboda účastnit se pokojného shromáždění takový význam, že člověk nemůže být sankcionován – třebaže by se jednalo pouze o mírný kárný postih – za účast na demonstraci, která nebyla zakázána, pokud se při té příležitosti nedopustí nějakého zavrženíhodného činu (viz *Ezelin*, cit. výše, § 53).
10. Pokud jde o skutková zjištění v nyní posuzovaném případě, Soud připomíná, že zemědělcům byla v květnu 2003 litevskými úřady udělena povolení k uspořádání pokojných shromáždění na vybraných místech (viz § 8). Soud nemůže ignorovat skutečnost, že 21. května 2003 se pokojná demonstrace zemědělců rozšířila a zásadně narušila dopravu na třech hlavních silnicích (viz § 14 a 16). Soud nicméně upozorňuje na to, že v zásadě každá demonstrace na veřejném místě nevyhnutelně určitým způsobem narušuje běžný život, včetně plynulosti dopravy, a je důležité, aby orgány veřejné moci projevovaly jistou dávku tolerance ve vztahu k pokojným shromážděním, pokud nemá být svoboda shromáždění zaručená článkem 11 Úmluvy zcela zbavena své podstaty (viz *Galstyan*, cit. výše, § 116 – 117; *Bukta a ostatní proti Maďarsku*, č. 25691/04, § 37; *Oya Ataman*, cit. výše, § 38 – 42; *Barraco proti Francii*, č. 31684/05, rozsudek ze dne 5. března 2009, § 43). Třebaže je třeba přihlédnout k námitce vlády, že přepravicům zboží vznikla škoda, Soud si všímá toho, že pouze jedna společnost podala na zemědělce žalobu (viz § 18 a 22). Soud považuje za obzvláště důležité to, že demonstrující zemědělci na dálnici vedoucí mezi městy Panevežys, Pasvalys a Riga nechávali projet nejenom osobní vozidla a vozidla vezoucí nebezpečný náklad, ale též vozidla vezoucí zboží, a to deset najednou v každém směru (viz § 14). Navíc během demonstrací probíhala mezi zemědělci a vládou jednání vedená v dobré víře (viz § 11 a 22). V tomto kontextu Soud uvádí, že jakékoli opatření zasahující do svobody shromažďování a svobody projevu, kromě případů podněcování k násilí nebo odmítání demokratických principů, prokazuje demokracii medvědí službu a často ji i ohrožuje (viz *Fáber proti Maďarsku*, č. 40721/08, rozsudek ze dne 24. července 2012, § 37). Z pohledu Soudu, obzvláště s ohledem na to, že stěžovatelé prokázali fl exhibitu a ochotu spolupracovat s ostatními uživateli silnice, v posuzovaném případě evidentně chybí prvek násilí. V tomto bodě považuje Soud za mimořádně zásadní, že na rozdíl od věci *Barraco* (cit. výše, § 12 a 19) litevské soudy posuzovaly věc v kontextu nepokojů, což zabránilo řádnému posouzení přiměřenosti omezení práva na shromažďování a podstatně limitovalo jejich přezkum.
11. Při posuzování přiměřenosti sankcí uložených stěžovatelům Soud dále upozorňuje na to, že jiný protestující zemědělec, který vedl další zemědělce k zablokování dálnice vedoucí mezi městy Kaunas, Marijampole a Suvalkai a sám tlačil vozík uprostřed silnice, čímž bránil provozu během téže demonstrace konané dne 21. května 2003, byl obviněn pouze z přestupku – porušení pravidel silničního provozu. Toto zjištění nebylo vládou zpochybněno a zdá se, že vyplývá i z rozhodnutí litevských soudů (viz § 15, 25 a 27). S ohledem na zjištění vnitrostátních soudů a listiny předložené oběma stranami považuje Soud chování zmíněného zemědělce za obdobné jednání stěžovatelů, a tedy srovnatelné i po stránce společenské nebezpečnosti. Nicméně, tento zemědělec byl potrestán pouze v rámci správního práva mírnou pokutou ve výši zhruba 12 €, zatímco všech pět stěžovatelů si muselo projít trestním řízením, jež skončilo jejich odsouzením k trestu odnětí svobody. Ačkoli byl výkon trestu podmíněně odložen na dobu jednoho roku, stěžovatelům bylo zároveň nařízeno, aby neopouštěli místo svého bydliště na více než sedm dní bez předchozího souhlasu úřadů. Toto omezující opatření trvalo celý rok (§ 24; dále viz *Akgöl a Göl proti Turecku*, č. 28495/06 a 28516/06, rozsudek ze dne 17. května 2011, § 43).

12. S ohledem na výše uvedené úvahy dospěl Soud k závěru, že odsouzení stěžovatelů pro trestný čin nebylo nezbytným ani přiměřeným opatřením k dosažení legitimních cílů. Proto došlo k porušení článku 11 Úmluvy.
13. K tvrzenému porušení článku 7 Úmluvy
14. Stěžovatelé dále namítali, že ustanovení trestního zákoníku, na jehož základě byli odsouzeni, nebylo jasně formulováno a nebylo řádně interpretováno vnitrostátními soudy.
15. Soud považuje tuto stížnost z její podstaty za propojenou se stížnostmi na porušení článků 10 a 11 Úmluvy, proto musí být prohlášena za přijatelnou. Nicméně, vzhledem k zjištěním uvedeným v § 83 a 84 má Soud za to, že již zodpověděl klíčovou právní otázku ve věci, a proto není nutné se zabývat stížností na porušení článku 7 samostatně.
16. Použití článku 41 Úmluvy
17. Újma
18. Soud v první řadě připomíná, že po stěžovateli nemůže být požadováno, aby dokazoval vznik nemajetkové újmy, kterou utrpěl (viz Gridin proti Rusku, č. 4171/04, rozsudek ze dne 1. července 2006, § 20). Podle Soudu nemůže být frustrace stěžovatelů napravena pouhým konstatováním porušení práva. Požadovaná částka se nicméně zdá zjevně nepřiměřenou. Proto na spravedlivém základě Soud každému ze stěžovatelů přiznává z titulu náhrady nemajetkové újmy částku 2000 €.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. Prohlašuje jednomyslně stížnost na porušení článků 7 a 11 Úmluvy za přijatelnou, ve zbylém rozsahu za nepřijatelnou;
2. Rozhoduje čtyřmi hlasy proti třem, že došlo k porušení článku 11 Úmluvy;
3. Rozhoduje čtyřmi hlasy proti třem, že není nutné se samostatně zabývat stížností na porušení článku 7 Úmluvy.

Částečně nesouhlasné stanovisko soudců Raimondi a Pinta de Albuquerque a soudkyně Jočiené

Uvedení soudci souhlasili se závěrem o zjevné neopodstatněnosti stížnosti na porušení článku 6 odst. 1 a článku 3 Úmluvy. Neztotožnili se ale s názorem většiny, že odsouzení stěžovatelů pro trestný čin nebylo nezbytným a přiměřeným opatřením.

Předmětnou demonstraci považují za předem promyšlenou akci, jejímž cílem bylo způsobit co největší chaos na hlavních silničních tazích v zemi. Stěžovatelé nebyli podle názoru soudců potrestáni za účast na této demonstraci, ale za své počínání v průběhu demonstrace, jmenovitě za narušení provozu na třech významných dálnicích a dalších silnicích na zhruba čtyřicet osm hodin, čímž zabránili tisícům Litevců a cizinců v jejich práci a cestách a negativně zasáhli i do průběhu hraničních kontrol, v důsledku čehož bylo lidem znemožněno vstoupit do země či ji opustit. Celá akce způsobila více komplikací, než je běžné při výkonu práva na pokojné shromáždění. Někteří stěžovatelé byli organizátory nezákonných shromáždění, ostatní se aktivně podíleli na blokadě silnic. Jinými slovy, stěžovatelé nebyli potrestáni za nezákonné jednání jiných nebo za pouhou účast na nezákonném shromáždění. Uznání práva na shromáždění předpokládá, že takové shromáždění nenaruší lidská práva jiných osob a skupin, jež jsou součástí téže společnosti. V tomto případě k takovému narušení došlo. Protestující ignorovali omezení uvedená v jim vydaných povoleních a odmítli se podřídit policejním pokynům k odblokování silnic.

Za těchto okolností shledala disentující menšina reakci státu v podobě trestního odsouzení stěžovatelů za „nezbytnou v demokratické společnosti“. Podle judikatury Soudu mají orgány veřejné moci povinnost učinit vhodná opatření k tomu, aby legální demonstrace proběhla pokojně a byla

zajištěna bezpečnost všech lidí. Soudci odkazují zejména na rozsudek Soudu ve věci Baracco proti Francii (č. 1684/05, rozsudek ze dne 5. března 2009), v němž byl protestující odsouzen za nezákonnou, úmyslně pomalou, jízdu po dálnici, během níž několikrát zcela zastavil, čímž dálnici zablokoval. Soud ve věci Baracco neshledal porušení článku 11 Úmluvy. Podle disentujících soudců došlo v nyní posuzovaném případě ještě k závažnějšímu narušení veřejného pořádku, tím spíše měl Soud dojít ke stejnému závěru jako ve věci Baracco.

Výkon práva na pokojné shromažďování nesmí ohrozit veřejnou bezpečnost a volný a bezpečný pohyb osob a zboží. Za tímto účelem jsou přijatelná omezení ohledně místa, času a způsobu shromáždění. Předmětná demonstrace se 21. května 2003 proměnila v nezákonnou akci, jejímž cílem bylo narušit dopravu na třech důležitých dálnicích a dalších silnicích, čímž byla veřejnosti, zejména přeprávcům zboží, způsobena závažná újma. Taktéž byla negativně zasažena kontrolní činnost na hraničních přechodech.

Navíc kriminalizace „divokých“ blokád silnic se sama o sobě nejeví být nepřiměřeným trestněprávním opatřením, neboť jejím smyslem je zabránit újmě na životech, fyzické integritě a majetku. Způsobení pouhých obtíží veřejnosti je jedna věc; něco jiného je ale vyvolání chaosu. Zatímco prvně zmíněné je společensky akceptovatelné a nesmí být kriminalizováno; u druhého tomu tak není. Disentující menšina tedy neshledala porušení článku 11 (ani porušení článku 7) Úmluvy.

(zpracovali JUDr. Pavel Simon, Mgr. Karel Ulík)